

POVEZANOST KOOPERATIVNOSTI SA NASILNIM PONAŠANJEM I
UPRAVLJANJEM KONFLIKTIMA KOD UČENIKA

Dr.sc. Nermin Mulaosmanović¹²²
Filozofski fakultet, Tuzla

Doc.dr Anel Ramić
Islamski pedagoški fakultet, Bihać

Apstrakt: U odgojno-obrazovnom procesu mogući su razni konflikti koji utiču na nastavu, aktivnosti i cjelokupan život mladih. Kompetitivno društvo u kojem rastu djeca, ne daje dovoljno prilika doživjeti i razvijati kooperativnost. Vježbe kooperativnosti ili saradnje pružaju djeci priliku da zajedno rade na postizanju cilja. Smatra se da nikada nije prerano kod učenika poticati saradnju i vještine upravljanja konfliktima, jer načini upravljanja konfliktima su pokazatelj socijalne kompetentnosti pojedinca. Naročito u okviru njih su potrebni usvojeni oblici ponašanja koji su značajni pojedincu za lično uključivanje u aktivnosti zajednice i interakciju s drugim članovima. Kao što je uočljivo, kooperativno djelovanje je značajno za socijalne aspekte ponašanja, jer pripremljenost na radne aktivnosti sa drugim osobama je u interesu svih. Kada se govori o kooperativnosti i rješavanju konflikata ističe se da su produktivni procesi za rješavanje konflikata bliski kooperativnim postupcima, a procesi koje karakterizira destruktivnost su slični takmičarskim procesima. Imajući u vidu navedeno cilj ovog rada je bio utvrditi da li je kooperativnost ili sradanja učenika u školi značajan korelat uspješnog upravljanja konfliktima i nenasilnog ponašanja učenika, dok je osnovni problem rada ispitati odnos između kooperativnosti, upravljanja konfliktima i nasilnog ponašanja. U istraživanju su učestvovali učenici prvih, drugih, trećih i četvrtih razreda srednjih škola sa prostora Tuzlanskog kantona. Ovo istraživanje je obuhvatilo 823 učenika. Kalendarski uzrast istraživanjem obuhvaćenih ispitanika kretao se između 16 i 19 godina. Broj muških ispitanika je 403, a ženskih 420, što u procentima predstavlja odnos 48,96 % : 51,04%. Rezultati pokazuju da je kooperativnost značajan korelat stilova upravljanja konfliktima. Kooperativnost je negativno povezana sa nasilnim ponašanjem. Utvrđena je značajna razlika u kooperativnosti s obzirom na spol. Navedeni rezultati ukazuju da je važno poticati kooperativnost u odgojno-obrazovnom procesu i da ona pomaže da se ostvare ciljevi, pomoću nje se potiču vještine potrebne za socijalno ponašanje, što je značajno za nenasilno rješavanje sukoba, te nenasilno ponašanje učenika u školi.

Ključne riječi: kooperativnost, upravljanje sukobima, nenasilno ponašanje, učenici

Uvod

Kooperativnost, komunikacija i uključenost ključne su vrijednosti ako škola doista želi biti sposobna polagati pravo na to da obrazuje učenike za demokratsko građanstvo. Aktivni građani u demokraciji po definiciji se moraju uključiti i učiti vještinama saradnje, pregovaranja i kompromisa (Backman i Trafford, 2007). Međutim, danas u kompetitivnom društvu u kojemu rastu, djeca imaju malo prilike doživjeti i razvijati kooperativnost. Vježbe saradnje pružaju djeci priliku da zajedno rade na postizanju cilja. Pritom se naglašava važnost saradnje ne samo s obzirom na ishod zajedničke aktivnosti već i na procese, kao npr. donošenje odluka, koji do tog rezultata dovode. Na taj se način potvrđuje pojedinac, a i razvija grupna povezanost čime je olakšano i konstruktivno rješavanje sukoba. Demokratska škola jeste škola u kojoj se se odluke i svi konflikti rješavaju kroz učešće i saradnju. U tako organizovanoj školi nastavnici su zadovoljni a učenici više angažirani i aktivnije učestvuju u svom školovanju.

¹²² nerminmulaosmanovic1@gmail.com

Gardner tvrdi da učenik najuspješnije razvija svoje sposobnosti sopstvenom aktivnošću i to: a) u interakciji sa predmetima, pojavama i drugim osobama i b) vlastitim razmišljanjem. Donna Ogle (1992) je istakla da je jedan od ciljeva našeg obrazovnog sistema je da formira građane koji mogu inteligentno da doprinesu rješavanju pitanja sa kojima se suočava naše društvo, građane koji mogu kritički da misle i koji mogu da pomognu u rješavanju problema u lokalnim zajednicama, na domaćoj i međunarodnoj sceni. Da bi se postigao ovaj cilj, u školama i razredima treba da postoje uslovi koji podstiču mišljenje, smislenu diskusiju, razmjenu ideja, uvjerenja i pogleda. Drugim riječima, škole treba da postanu intelektualno podsticajna sredina za mišljenje i učenje u kojoj su informacije (sadržaji) katalizatori za mišljenje, a ne krajnji rezultat mišljenja. Jedan od načina da se stvore uslovi za mišljenje je uvođenje strategija kooperativnog učenja u nastavnu praksu. Pojedinci zajedno stvaraju i raspravljaju o idejama, podstiču procese mišljenja koji nadrastaju pojedinačne pokušaje. Zajedno i zasebno oni izražavaju različite perspektive, slažu se i ne slažu, rješavaju nesuglasice i vrednuju alternative. U školama se mnogo insistira na predmetnom sadržaju. Učenici su to shvatili i uče mnoštvo činjenica. Snaga sadašnjeg obrazovnog sistema je u tome što su učenici motivisani da uče i da uspiju. Proces i sadržaj se moraju smatrati jednako važnim u procesu poučavanja. Znanje moraju doživjeti kao pohranjenu energiju, spremnu da osigura električnu struju za neki problem, a ne kao zbirku aretefakata vlastitog obrazovnog iskustva koja se u intervalima može prizvati iz pamćenja i reprodukovati.

Kooperativnost

Potreba za kooperativnim i pomažućim ponašanjem je sve više uočljiva kod učenika. Bez uvažavanja i prihvatanja, može doći do slabijih rezultata učenja. Kooperativnost zahtjeva vještine socijalnog ponašanja. Za život sa drugima, uvažavanje osobnosti sa postojećim različitostima traži znanje, razmišljanje i vještinu. Kako bi se postigao odgojni cilj škole, postoji potreba za stvaranjem ambijenta koji omogućava da se osobe ostvare, da budu samopouzdana ličnosti, da se razvije pozitivna slika o sebi, kooperativnost i produktivno društveno funkcioniranje. Prema Ajzenberg i Masen (Eisenberg & Mussen, 1989) saradnja i pomaganje mogu se obuhvatiti pojmom prosocijalno ponašanje. Smatra se da je kooperativnost oblik prosocijalnog ponašanja i karakterizira je interaktivni pristup. Kao što je uočljivo, samo kooperativno djelovanje je značajno za socijalne aspekte ponašanja, jer kako navode Džeksoni Tisak (Jackson & Tisak, 2001), pripremljenost na radne aktivnosti sa drugim osobama, u interesu svih, čini kooperativnost. Kod kooperativnog ponašanja treba prepoznati nečiji poziv u pomoć i zajedno s partnerom težiti rješenju.

Kooperacija ili saradnja je oblik interakcije pri kome osobe u interakciji jedna drugu podržavaju u aktivnostima koje izvode (Rot, 1999). Također se navodi da je kooperacija takav oblik interakcije, gdje članovi grupe međusobno saraduju i jedni drugima pomažu, kako bi grupa postigla zajednički cilj. Zajednički, grupni cilj ostvaruje se zajedničkim naporom i koordinacijom djelatnosti svih članova grupe. Pri kooperaciji ljudi jedan drugom olakšavaju ostvarenje ciljeva. Objedinjavanjem uloženi napori olakšavaju, odnosno omogućavaju realizovanje zajedničkih ciljeva. Ljudi su društvena bića a zavisni su jedni od drugih i stalno su u uzajamnom kontaktu, zato je kooperacija ne samo čest nego neophodan način ponašanja. Da bismo govorili o kooperaciji, dovoljna je zajednička aktivnost radi toga da bi se lakše obavio neki posao i izvršio zadatak, a ciljevi koji se ostvaruju mogu biti zajednički ili samo ciljevi nekih od onih koji saraduju. Kada postoji isti cilj svih ili kada postoje razni ciljevi pojedinaca, ali koji se postižu samo ako se ostvari cilj svakog od pojedinca govorimo o kooperativnim ciljevima. Kooperativni cilj može biti, dakle, za sve isti zajednički cilj, ali i ne mora biti. Kooperativni su ciljevi različiti ciljevi raznih pojedinaca, ali koje svaki pojedinac može da ostvari, tek ako svi drugi ostvare svoje ciljeve. Ali kooperacije može biti, kao što je rečeno, i bez kooperativnih ciljeva. Kooperativno učenje se javlja kad učenici rade zajedno, u parovima ili malim grupama, da bi se pozabavili nekim zajedničkim problemom, istražili zajedničku temu ili dogradili zajedničko znanje, da bi stvorili nove ideje, nove kombinacije ili jedinstvene inovacije (Steele, Meredith i Temple, 2002). Kooperativni model nastave podrazumijeva da nastavnik polazi od činjenice da je odjeljenje socijalni sistem i da se u njemu mogu formirati različite vrste socijalnih i inetrpersonalnih odnosa a da formiranje tih odnosa zavisi od načina na koji on definiše individualne i grupne ciljeve učenika (Havelka, 2000). Zajednički ciljevi pokreću zajednički rad koji uspostavlja produktivne međulične

odnose i razvija kohezivnost grupe. Ostavreni stepen individualne i socijalne kompetentnosti verifikuje se kroz grupno rješavanje problema i timski rad. Prema Krneti (2013) kooperativno učenje se zasniva na prethodnim znanjima učenika u procesu učenja novog nastavnog gradiva i sticanja novih znanja. U procesu učenja uspostavlja se interakcija u kojoj učenik može da reaguje ako nova saznanja nisu u skladu sa njegovim znanjima, te može doći i do sazajnog konflikta, čije rješenje nužno vodi povećanju stepena razumijevanja i trajnosti naučenog. Kooperativno učenje u grupama učenika zasniva se na korištenju razlika u znanju i stepenu intelektualne razvijenosti učenika, iako se grupe mogu konstituisati kao homogene ili heterogene, zavisi od problema koji se izučava. Tokom grupnog rada učenici treba da se dovedu do socijalno-kognitivnog konflikta tj. do sukoba ideja čije rješenje utiče na socijalizaciju učenika i na trajnost naučenog.

Za razliku od kooperacije, kompeticija je takav oblik interakcije, gdje se članovi grupe međusobno takmiče u dostizanju željenog cilja, i gdje uspjeh jednog člana grupe isključuje uspješnost ostalih članova. Kompeticija, ili takmičenje, ili nadmetanje također je veoma čest oblik interakcije. Kompetitivno ponašanje imamo kada neko ulaže napor da postigne više i bolje nego određena druga osoba ili kada želi da to postigne na štetu druge osobe (Rot, 1999). Pri kompetitivnom ponašanju ne mora biti prisutna želja da se nanese šteta nekom drugom ili namjera da se spriječi ostvarenje tuđe želje ili cilja, već izrazito nastojanje da se bude bolji od drugih, i u slučaju da druge osobe nemaju analognu težnju, može se označiti kao kompetitivno ponašanje. Najčešće pri kompetitivnom ponašanju ostvarenje namjere jedne osobe sprečava ostvarenje namjere druge osobe. Takmičenje je veoma izraženo u školskom životu i sama školska nastava, a posebno sistem školskog ocjenjivanja počiva u velikoj meri na takmičenju. Do saradničkog ili kooperativnog ponašanja dolazi u situacijama u kojima su svi učesnici obuhvaćeni određenom aktivnošću i među njima postoji povezanost u napredovanju ka cilju, korištenje sredstava za postizanje cilja, odnosno u situacijama gdje se ponašanje mora odvijati prema paradigmi da svako obuhvaćen aktivnošću doprinosi cilju uz saradnju sa drugima, jer je cilj zajednički, saradnja sa drugima znači pomaganje i sebi u postizanju zajedničkog cilja (Milosavljević, 2005).

Kooperativnost najbolje funkcioniše unutar parova ili malih grupa, odnosno interakcija i saradnja članova grupe, obezbjeđuje da učenici budu odgovorni za učenje kao i za pojedinačni i grupni uspjeh. Prema Peterman i Peterman (Petermann i Petermann, 2010) za kooperativno ponašanje važni su različiti elementi: odlučujuće je očekivanje nagrade, iako je kooperativno ponašanje orijentirano prema normi socijalne odgovornosti, pokazani angažman ne mora biti u potpunosti izjednačen s postignutom koristi; kooperativno ponašanje ovisi o socijalnim potkrepljivačima (naklonost, pohvala, priznanje); loša iskustva sa drugim mogu otežati saradnju. Utvrđeno je da kooperativni razredi imaju neke opšte karakteristike: pozitivna međuzavisnost, individualna odgovornost, heterogeno članstvo i grupisanje, zajedničko vođstvo, neposredno poučavanje socijalnih vještina, praćenje i intervencija nastavnika i djelotvoran grupni rad. Smatra se da se rezultati učenja poboljšavaju kooperativnim učenjem. Johnson i Johnson (1989.) navode sljedeće rezultate učestvovanja u kooperativnom učenju: bolji uspjeh i produbljeno pamćenje, češće razmišljanje višeg reda, dublje razumjevanje i kritičko mišljenje, koncentrisaniji rad u razredu i manje nediscipline, veća motivisanost za bolje ocjene i učenje, veća sposobnost da se situacija sagleda iz perspektive drugoga, pozitivniji, tolerantniji i prijateljskiji odnosi sa vršnjacima, bez obzira na etničku ili polnu pripadnost, prirodne sposobnosti, stalež ili razlike usled hendikepa, veća socijalna podrška, bolje psihološko zdravlje, usklađenost i zadovoljstvo; pozitivniji odnos prema samom sebi na osnovu samoprihvatanja, veća socijalna kompetencija, pozitivniji stav prema predmetima, učenju i školi, pozitivniji odnos prema nastavnicima, direktorima ostalom školskom osoblju. Stil, Meredith i Templ (prema Peko i Pintarić, 1999) navode sljedeće rezultate primjene kooperativnog učenja u nastavi: bolji uspjeh i duže pamćenje naučenog, češće razmišljanje višeg reda, dublje razumjevanje i kritičko mišljenje, usredotočeniji rad u odjeljenju i manje nediscipline, veća motiviranost za bolje ocjene i učenje, veća sposobnost da se situacija razmotri iz tuđe perspektive, pozitivniji, tolerantniji i prijateljskiji odnos s vršnjacima, veće društvene podrške, bolja prilagođenost, pozitivniji odnos prema samom sebi, veće društvene kompetencije, pozitivniji stavovi prema predmetima, učenju i školi, pozitivniji odnos prema nastavnicima.

Osnovni elementi kooperativnog učenja su: pozitivna međuzavisnost (učenici uviđaju da su potrebni jedni drugima kako bi obavili neki grupni zadatak), podržavajuća interakcija (učenici unapređuju vlastito učenje tako što se uzajamno pomažu i razmjenjuju iskustva), individualna odgovornost (uspješnost svakog učenika često se ocjenjuje, a rezultati se daju i grupi i pojedincu), interpersonalne vještine (grupe ne mogu djelotvorno da funkcioniraju ako učenici ne posjeduju i ne koriste neophodne socijalne vještine kooperativnog rada), grupno procesiranje (grupama je potrebno određeno vrijeme za diskusiju o tome koliko uspješno ostvaruju svoje ciljeve i održavaju djelotvorne radne odnose). Donna Ogle (1992.) ističe da će djeca će bolje misliti samo ako im se osiguraju mnogobrojne prilike da praktikuju različite pristupe mišljenju. Treba se usresrediti na nekoliko strategija mišljenja koje su najkorisnije i koje se najlakše mogu prenijeti sa jednog područja na drugo, da bi se učenici njima zaista i služili. Kooperativnost se najvjerojatnije neće pojaviti ukoliko nastavnici ne primjene pet osnovnih elemenata kooperativne strukture: 1. strukturiranje nastavnog zadatka i pozitivne međuzavisnosti učenika; 2. individualna odgovornost; 3. unapređujuća interakcija "licem u lice"; 4. vježbanje socijalnih vještina učenika i 5. vrednovanje grupnih procesa. U radu se diskutuju različite strategije za uspostavljanje pomenutih elemenata, i daju se konkretni primjeri za nastavnu praksu, koji bi trebalo da budu od pomoći nastavnicima za što uspješniju primjenu kooperativnog učenja u radu sa djecom. Cilj kooperativnog učenja je da napreduje svaki učenik i to u različitim aspektima. Nakon učestvovanja u kooperativnom radu, članovi grupe bi trebalo da budu osposobljeni da isti ili sličan zadatak urade samostalno. Postoje mnoge strategije koje podstiču kooperativno učenje. Najčešći oblik je rad u paru i rad u grupama.

Prema Wencelu (Wentzel, 1991) socijalne vještine kao što su kooperativnost i empatija, od značaja su za rješavanje konflikata među vršnjacima, te prevazilaženje poteškoća u polju nastave i učenja. Navodi se da kooperativno i pomažuće ponašanje je od značaja za klimu, učenje i nastavu, dok je česta veza između kooperativnog pristupa sa socijalnim ponašanjem (Jackson & Tisak, 2001). Istraživanja Darlak i Veisberg (Durlak i Weissberg, 2005), također, pokazuju da je moguće poboljšati školski uspjeh, smanjiti broj izostanaka, smanjiti korištenje psihoaktivnih supstanci i agresivno ponašanje, ako se na pravilan i suptilan način potiču učenikove socijalne kompetencije. Studije pokazuju da nedostaci socijalnih i emocionalnih kompetencija u pravcu efikasnog rješavanja problema i vještina održavanja dobrih odnosa sa drugima, povećavaju rizik za pojavu problematičnih ponašanja, kao što su agresija i nasilništvo mladih (Reese, Vera, Thompson & Reyes, 2001). Prema istraživanjima Ajzenberg, Fabes i drugi (Eisenberg, Fabes et al., 2006) učenje i socijalne vještine su zaštitni faktori za emocionalne i ponašajne probleme, kao i za adaptaciju mlađih kategorija.

Konflikti i upravljanje konfliktima

Kada dođe do narušavanja ravnoteže u društvenoj interakciji javljaju se konflikti (Džaferović, 2010). Konflikt postoji kad god dvije ili više strana opaze da imaju inkompatibilne ciljeve (Deutsch, 1973). Konflikt je, dakle, društveno zbivanje koje nastaje kada se pokaže da su aktivnosti kojima jedna strana nastoji postići svoj cilj inkompatibilne (neusklađene) sa akcijama koje preduzima druga strana da bi postigla svoj cilj. Neka aktivnost je nekompatibilna sa drugom, dodaje Dojč, kada je sprečava, ometa, ili je na neki drugi način čini manje verovatnom ili efikasnom. U različitim varijantama ljudi najčešće ne saraduju.

Na taj način, obje strane trpe gubitak a, paradoksalno, opcija obostranog dobitka, u slučaju da obe strane saraduju, za njih je sve vreme otvorena. Može li se nešto učiniti da se obe strane odluče na saradnju? Istraživanja su pokazala da nekoliko faktora pogoduju izboru saradnje u prikazanim konfliktnim situacijama. Jedan takav faktor je postojanje komunikacije među stranama. Komunikacija omogućava stranama da, prije svega, postignu dogovor, a dogovor je uz to obično praćen obećanjima i obavezivanjem da će se dogovor poštovati. Komunikacija sama po sebi pruža priliku stranama da uspostave međusobno poverenje i da razviju i empatičnost prema drugoj strani pa i osećanje zajedničkog identiteta. Drugi faktor je uspostavljanje norme saradljivosti. Grupna norma da je zabušavanje loše pa makar bilo u ličnom interesu dovodi do toga da se ljudi uzdržavaju od zabušavanja. U grupama po pravilu postoji norma međusobne solidarnosti i altruizma, i ta norma je često praćena nekim vidom kažnjavanja onih koji tu normu otvoreno krše. Konfliktno ponašanje je,

kao što je rečeno, ponašanje kojim jedna strana nastoji da ostvari vlastite ciljeve a drugu stranu osujeti u postizanju njenih ciljeva.

Prema Petermanu i Petermanu (Petermann i Petermann, 2010) djevojke pokazuju veći stepen spremnosti na saradnju nego mladići što se može djelimično objasniti različitim utjecajima okoline na usvajanje rodni uloga. Za stabilizaciju kooperativnog ponašanja važnu ulogu ima samopotkrepljenje. Pozitivni osjećaji povezani s time povećavaju vjerovatnost kooperativnog ponašanja i pomaganja u situacijama koje slijede Konflikte uzrokuju situacije u kojima akt neke osobe ne dozvoljava, ometa aktivnost ili funkcionisanje drugih (Kompore i dr., 2002). Dojč (Deutsch, 1973), navodi da konflikt se javlja kada postoje nekompatibilne aktivnosti. Uglavnom se radi o širem pojmu, a odnosi se na sve situacije u kojima postoje suprotni motivi, događaji, svrhe, impulsi i sl. Jedna od češće navođenih podjela konflikata je ona koju navodi (Levin) Lewin, a odnosi se na klasifikaciju tri tipa konfliktnih situacija: konflikti prilaznja – prilaznja, konflikti prilaznja – izbjegavanja, konflikti izbjegavanja – izbjegavanja. Danas je općenito prihvaćeno da različiti načini sučeljavanja s konfliktima predstavljaju poseban aspekt socijalnih vještina, odnosno naučenih oblika ponašanja. Učenje ovih vještina i razvijanje apriornog stava prema konfliktu kao nečemu dobrom ili lošem započinje već u najranijem djetinjstvu. Nenasilno rješavanje sukoba segment je šireg pristupa socijalizaciji djeteta kao prosocijalne osobe.

U literaturi o sukobu upotrebljavaju se dva termina: rješavanje sukoba i upravljanje sukobom. Rješavanje konflikta uključuje vještine i strategije koje se upotrebljavaju u rješavanju sukoba. Upravljanje konfliktom (conflict management) - je širi termin. Neki se sukobi ne mogu riješiti, ali ipak imaju u sebi pozitivni potencijal. Preduslov uspješnog rješavanja konflikta u interakciji sa drugim osobama je poznavanje i prepoznavanje vlastitih unutrašnjih konflikata i raspolaganje primarnim znanjima koja se odnose na tretiranje prepoznatih konflikata. Prema Ajduković-Pečnik (2002) vještina konstruktivnog i nenasilnog rješavanja sukoba temelji se na usvajanju i međusobnom integriranju većeg broja specifičnih socijalnih vještina. To su: istinsko slušanje, očitovanje umjesto potiskivanje vlastitih osjećaja, jasno izražavanje želja i potreba, razmatranje najrazličitijih mogućnosti, rješavanje određenog sukoba, vještina pregovaranja i druge. Sukobima se može upravljati konstruktivno ili destruktivno. Konstruktivno upravljanje sukobima podrazumijeva mirno rješavanje. Posljedice takvog rješavanja obično su pozitivne- povećava se kreativnost, kohezija grupe i smanjuje se napetost među ljudima. Destruktivno upravljanje sukobom smanjuje komunikaciju i povećava nepovjerenje među ljudima, smanjuje saradnju povećavanjem kompetitivnosti i smanjuje brigu za zajedničke ciljeve. Jedan broj autora među metodama za upravljanje konfliktima navode i one postupke koji se predlažu i za rješavanje konflikta.

Koncepcija upravljanja konfliktima bitno je različita od koncepcije rješavanja konflikta. U njenoj osnovi je stav da treba održavati konflikt na određenom nivou koji je optimalan za rješavanje problema i ne ići bezuslovno na rješenje, odnosno eliminiranje konflikta. Ova koncepcija je bliža pluralističkom gledištu iako nužno ne podrazumijeva stav da je svaki konflikt poželjan. Rahim (1983) opisuje dvije dimenzije, “brigu za sebe” i “zabrinutost za druge”, kao osnove za odabir 5 stilova upravljanja sukobom: integrativni, prilagođavajući, dominirajući, izbjegavajući i kompromisni.

Integriranje (saradnja) – ovu strategiju odlikuje briga za sebe i za druge. Ona uključuje i niz posebnih postupaka kako bi se realizirala integracija. Otvorenost, razmjena, informacija, ispitivanje razlika, traganje za rješenjem koje zadovoljava obje strane. Ova strategija ili stil se naziva rješavanje problema. Uključuje saradnju između sukobljenih strana, tj. otvorenost, razmjenu informacija i analiziranje razlika da bi se došlo do rješenja koje je prihvatljivo za objestrane. Preduslovi za rješavanje problema su otvorena komunikacija kojom se prevazilaze nesporazumi i analiziranje uzroka konflikta. Ovaj stil se uspješno koristi kod složenih problema, kad jedna strana ne može samostalno da riješi problem i kad je potrebna sinteza ideja da bi se našlo bolje rješenje problema. Vrlo je važan kod osmišljavanja organizacione strategije, dugotrajnog planiranja itd.

Prilagodavanje – podrazumijeva veliku brigu za druge, malu za sebe. Zato što je njen cilj da se smire razlike. Ona mora ići na zadovoljavanje interesa drugih i naglašavanje zajedništva. Ovaj stil predstavlja pokušaj da se razlike između strana prikažu što manjima i dase naglase sličnosti da bi se zadovoljili interesi druge strane. U ovom stilu nalazimo elemente žrtvovanja sopstvenih interesa; on može poprimiti oblik velikodušnosti ili čak poslušnosti drugoj strani. Može da se koristi kad nam nisu dobro poznata pitanja uključena u konflikt, kadaje druga strana u pravu.

Dominiranje(nadmetanje) – ovu strategiju odlikuje velika briga za sebe i mala briga za druge. U njoj jedna strana ide na pobjedu na osvajanje nečije pozicije i zbog toga uključuje nasilničko ponašanje. Posljedica je, naravno, ignoriranje potreba i očekivanja druge strane. Ovaj stil se još naziva primoravanje i karakterizira ga pobjeda/poraz orijentacija. Dominantne osobe čine sve da ostvare svoje ciljeve, što je često na račun interesa drugih. Ovaj stil je pogodan kad su pitanja iz konflikta važna za nas, ili kad bi nepovoljna odluka suprotne strane mogla biti štetna za nas. Ovom pristupu odgovaraju prijetnje, kažnjavanje i zastrašivanje.

Izbjegavanje – ovu strategiju odlikuje mala briga za sebe i druge. Osnovni postupak je povlačenje, a njegova posljedica je da ne mogu biti zadovoljeni interesi ni jedne strane u sukobu. Ovaj stil predstavlja povlačenje iz konfliktne situacije ili odlaganje problema do „boljeg momenta“. Pošto izbegavaju konfrontaciju i rješavanje problema, takve osobe ne uspijevaju da zadovolje svoje interese, kao ni tuđe. Ovaj stil se može koristiti kad se radi o trivijalnim pitanjima, ili kad postoje potencijalni disfunkcionalni efekti sukobljavanja sa drugom stranom.

Kompromis – ovu strategiju odlikuje umjerena briga za sebe i druge. Obje strane u konfliktu moraju odustati od djela svojih interesa kako bi se našlo zajedničko rješenje. Važno je odricanje od nečega da bi došle do uzajamno prihvatljive odluke. Kompromis može značiti podjelu „na pola“ ili razmjenu ustupaka. Koristi se u slučajevima kad su ciljevi sukobljenih strana uzajamno isključivi ili kad su strane jednako moćne. Smatra se da takmičenje potiče korištenje dominacije u konfliktima među učenicima, evidentna je veza između dominacije i nasilja, te sa stilom povlačenja (Masten & Coatsworth, 1995). Također, spomenuti autori ističu da agresivni učenici koriste više stil dominacije kada su oni jači od drugih, a kada su slabiji koriste stil povlačenja. Uglavnom se u ovom slučaju govori o žrtvama koje su provokativne (Olweus, 1997). Ljudi mogu naučiti uspješne načine rješavanja konflikata.

Metodološki dio rada

Problem

Kao što je navedeno kooperativno djelovanje je značajno za socijalne aspekte ponašanja, jer pripremljenost na radne aktivnosti sa drugim osobama je u interesu svih. Smatra se da odnos djece i okruženja potiče međusobnu saradnju i prosocijalnu orijentaciju, kada dođe do narušavanja ravnoteže u društvenoj interakciji javljaju se konflikti. Osnovni problem rada je upravo stoga bio ispitati odnos između kooperativnosti, upravljanja konfliktima i nasilnog ponašanja.

Cilj, zadaci i hipoteze

Cilj ovog rada je bio utvrditi da li je kooperativnost ili sradanja učenika u školi značajan korelat uspješnog upravljanja konfliktima i nenasilnog ponašanja učenika

Zadaci

1. Utvrditi razlike u kooperativnosti s obzirom na spol;
2. Utvrditi povezanost kooperativnosti i nasilnog ponašanja;
3. Ispitati povezanost kooperativnosti sa stilovima upravljanja konfliktima;
4. Ispitati vezu kooperativnosti sa školskim uspjehom učenika.

Hipoteze

1. Očekuje se da postoje značajne razlike u kooperativnosti s obzirom na spol.
2. Pretpostavlja se da postoji statistički značajna veza kooperativnosti i stilova upravljanja konfliktima.
3. Očekuje se značajna negativna povezanost kooperativnosti i nasilnog ponašanja učenika.
4. Pretpostavlja se da postoji značajna veza kooperativnosti i školskog uspjeha.

Uzorak i populacija

Istraživanje je urađeno na prigodnom uzorku, gdje su populaciju istraživanja činili mladi koji pohađaju srednju školu na području Tuzlanskog kantona. Istraživanjem je obuhvaćeno N=823 ispitanika (403 muških i 420 ženskih, što u procentima predstavlja odnos 48,96 % : 51,04%). Starosna dob učenika se kretala od 15 do 19 godina.

Instrumenti u istraživanju

U ovom istraživanju su korišteni sljedeće upitnici:

1. Upitnik o sociodemografskim podacima ispitanika;
2. Upitnik stilova upravljanja konfliktima ROCI II (Rahim, 1983a);
3. Subskala kooperativnosti (Gresham&Elliott, 1990)

Kao mjera školskog postignuća bio je korišten opšti uspjeh učenika (prosječna ocjena).

Upitnici su zadovoljili kriterij pouzdanosti u ovom istraživanju.

Postupak

Istraživanje je provedeno u srednjim školama Tuzlanskog kantona. Obuhvaćeni su bili učenici prvih, drugih, trećih i četvrtih razreda. Prosječno trajanje popunjavanja upitnika bilo je 45 minuta, odnosno jedan školski čas. Učenici su popunjavali upitnike na času odjeljske zajednice. Na početku je obrazloženo koja će biti svrha istraživanja, date su upute i naznačeno da je istraživanje anonimno. Prilikom ispitivanja nije bilo ispitanika koji su odbili sudjelovati u istraživanju.

Rezultati

Prvi zadatak se odnosio na ispitivanje razlika u kooperativnosti s obzirom na spol. Kada je u pitanju kooperativnost u odnosu na spol učenika, rezultati ukazuju na značajnu statističku razliku (Mm=14,59, SD=3,77; Mž=15,53, SD=3,23;), djevojke na ovoj skali pokazuju veći nivo kooperativnosti. Navedeni podaci su prikazani u tabeli 1.

Tabela 1: Spolne razlike u kooperativnosti učenika

Kooperativnost	Spol	N	M	SD	SEM	T	P
	Muski	403	14,5912	3,77625	0,18811		
	Ženski	420	15,5308	3,23362	0,15778	-3,827	0,000

Drugi zadatak se odnosio na ispitivanje kooperativnosti i nasilnog ponašanja učenika.

Rezultati su pokazali da postoji značajna negativna povezanost između kooperativnosti i nasilnog ponašanja ($r=-.280$, $p=.00$), kao i subskala nasilnog ponašanja ($p<0,05$).

Tabela 3: Povezanost kooperativnosti sa nasilnim ponašanjem učenika

Kooperativnost	Izloženo st nasilju	Sklonost nasilju	Nasilno ponašanje
	-.199**	-.298**	-.280**
	.000	.000	.000
	823	823	823

U trećem zadatku je pronađena značajna povezanost između kooperativnosti i stilova upravljanja konfliktima. Najveći nivo povezanosti je između kooperativnosti i usmjerenosti na rješavanje problema, te traženje kompromisa (Tabela 3).

Tabela 4: Povezanost kooperativnosti i stilova upravljanja konfliktima

		Konflikti – dominacija	Konflikt i - rješavanje problema	Konflikti - popustanje	Konflikti - kompromis	Konflikti - izbjegavanje
Kooperativnost	Pearson Correlation	.171**	.420**	.339**	.342**	.336**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000
	N	823	823	823	823	823

Četvrti zadatak se odnosio na ispitivanje razlika u kooperativnosti s obzirom na školski uspjeh. Utvrđena je značajna razlika između učenika različitog školskog uspjeha ($F=2,889$; $p=.035$). Najveći nivo kooperativnosti su pokazali odlični učenici a potom učenici sa dobrim i vrlo dobrim uspjehom (Tabela 5).

Tabela 5: Razlike u kooperativnosti s obzirom na školski uspjeh učenika

Nazivskale	Školski uspjeh	N	M	SD	SEM	F	p
Kooperativnost	Nedovoljan	107	14,83	3,852	0,372		
	idovoljan						
	Dobar	218	15,02	3,494	0,236		
	Vrlodobar	342	14,84	3,548	0,191		
	Odličan	156	15,80	3,281	0,262	2,889	0,035
	Ukupno	823	15,07	3,539	0,123		

Diskusija

Istraživanja se uglavnom slažu da kooperativnost i druge socijalne vještine ako se ne razvijaju povećavaju rizik za pojavu problematičnih ponašanja, kao što su agresija i nasilništvo mladih (Reese, Vera, Thompson & Reyes, 2001). Prema istraživanjima Ajzenberg, Fabes i drugi (Eisenberg, Fabesetal., 2006) učenje i socijalne vještine su zaštitni faktori za emocionalne i ponašajne probleme, kao i za adaptaciju mladih kategorija. Razlike u većoj osjetljivosti i izražajnosti kod djevojaka se objašnjavaju socijalizacijskim pristupima u ranom periodu, gdje se djevojčice potiču naekspresivne funkcije, dok se kod dječaka potiču instrumentalne funkcije (Raboteg-Šarić, 1995). Navedene rezultate možemo opravdati rezultatima drugih istraživanja kao što je istraživanje Buljubašić, Kuzmanović i Botić (2012), djevojčice u prosjeku pozitivnije od dječaka procjenjuju razvijenost svojih socijalnih vještina, ali na pojedinačnoj razini, unutar dobi, spola i školskog uspjeha. Razlike u većoj osjetljivosti i izražajnosti kod djevojaka se objašnjavaju socijalizacijskim pristupima u ranom periodu, gdje se djevojčice potiču naekspresivne funkcije, dok se kod dječaka potiču instrumentalne funkcije (Raboteg-Šarić, 1995). Prema Holmbergu, (Holmberg, 1977) došlo se do rezultata da se skoro polovina socijalnih interakcija djece, u uzrastu od 12 do 18 mjeseci, može smatrati konfliktnim, što je svakako zavisno od načina upravljanja konfliktima. U ovom radu je pronađena značajna pozitivna veza kooperativnosti s astilovima upravljanja konfliktima kao i negativna veza sa nasilnim ponašanjem. Učenici s više kooperativnosti bolje upravljaju konfliktima i manje pokazuju nasilno ponašanje. Istraživanja su konzistentna da pojedinci koji imaju razvijena socijalna umijeća kao što je kooperativnost imaju pozitivniji ishod prilagodbe i prihvaćenost (Brdar i Samojver-Ažić, 1992), što je u skladu sa našim rezultatima. Navodi se da kooperativno i pomažuće ponašanje je od značaja za

klimu, učenje i nastavu, dok je česta veza između kooperativnog pristupa sa socijalnim ponašanjem (Jackson & Tisak, 2001). Kada je u pitanju kooperativnost u odnosu na školski uspjeh, naši rezultati su u saglasnosti sa drugim istraživanjima, tj. da su učenici sa boljim uspjehom kooperativniji. Naše rezultate potvrđuje istraživanje Blum, Het, Karaginakis i Toust (Bloom, Heath, Karagiannakis, Konstantinopoulos i Toste, 2007), gdje je pokazana pozitivna povezanost između socijalnih vještina i školskog uspjeha i to na svim razinama obrazovanja Meleki i Eliot (Malecki and Elliott, 2002) pokazali su da su dobro razvijene socijalne vještine prediktor školskog uspjeha u kasnijim fazama obrazovanja.

Zaključak

U ovom radu rezultati ukazuju na postojanje značajne razlike u kooperativnosti s obzirom na spol, odnosno djevojke pokazuju veći nivo kooperativnosti od dječaka. Postoji značajna pozitivna veza kooperativnosti i stilova upravljanja konfliktima kao i negativna značajna veza kooperativnosti sa nasilnim ponašanjem učenika. Pronađeno je da odlični učenici pokazuju veći nivo kooperativnosti. Navedeni podaci ukazuju da je kooperativnost važno poticati u školi kod učenika kroz nastavne i vanastavne aktivnosti, što može biti jedan od važnih preventivnih faktora za pojavu neadekvatnog načina upravljanja konfliktima i nasilnog ponašanja. U potrazi za boljom sutrašnjicom, učenje kooperativnih odnosa je, vjerovatno, najvažnija lekcija koju djete može dobiti u školi. Zato važan korak u primjeni ovog oblika učenja predstavlja adekvatna priprema nastavnika, od koje u najvećoj mjeri zavisi efikasnost primenjenih metoda. Na kraju potrebno je istaći još neke od važnih implikacija rada su: neophodnost kreiranja uslova za kvalitetno realizovanje grupnog oblika rada, važnost edukacije nastavnika o značaju primjene kooperativnog načina rada, usvajanje specifičnih znanja, vještina i tehnika potrebnih za rad, širenje pozitivnih metodičkih iskustava, isticanje značaja praktičnog iskustva i primjena strategija kooperativnog učenja kao bogatog izvora učenja i znanja nastavnika.

Literatura

- Ajduković, M. i Pečnik, N. (2007). *Nenasilno rješavanje sukoba*. Zagreb: Alinea.
- Bäckman, E. Trafford, B. (2007). *Demokratsko upravljanje školama*. Vijeće Evrope
- Brdar, I., i Smojver-Ažić, S. (1992). Socijalna kompetencija i socijalni status. Rijeka: *Godišnjak odsjekaza psihologiju, 1*, 31–36,
- Buljubašić-Kuzmanović, V., i Botić, T. (2012): Odnos školskog uspjeha i socijalnih vještina kod učenika osnovne škole. *Život i škola, 27*(1), 38–54.
- Bloom, E.L., Heath, L.N., Karagiannakis, A., Konstantinopoulos, E. i Toste, R.J. (2007). Severity of Academic Achievement and Social Skills Deficits. *Canadian Journal of Education, 30*(3), 911–930.
- Deutsch, M. (1973) *The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes*. New Haven, CT: Yale University Press
- Durlak, J. A., & Weissberg, R. P. (2005). A major meta-analysis of positive youth development programs. *Invited presentation at the Annual Meeting of the American Psychological Association*, Washington, DC.
- Eisenberg, N. & Mussen, P. H. (1989). *The Roots of Prosocial Behavior in Children*. Cambridge University Press
- Havelka, N. (2000). *Učenik i nastavnik u obrazovnom procesu*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Holmberg, M.S. (1977). *The development of social interchange patterns from 12 to 42 months: Cross-sectional and short – term longitudinal analyses* Unpublished doctoral dissertation. University of North Carolina at Chapel Hill.
- Johnson, D.W. & R.T. Johnson (1996). Peacemakers: teaching students to resolve their own and schoolmates' conflict, *Focus on Exceptional Children, 28*(6), 1–12.
- Krneta, D. (2013). *Interaktivno učenje i nastava*. Banja Luka: Grafid

- Masten, A. S., & Coatsworth, J. D. (1995). Competence, resilience, and psychopathology. In D. Cicchetti & D. J. Cohen (Eds.). *Developmental Psychopathology: Risk, Disorder and Adaptation* (715–752). New York: John Wiley & Sons.
- Malecki, C.K., & Elliot, S. N. (2002). Children's social behaviors as predictors of academic achievement: A longitudinal analysis. *School Psychology Quarterly*, 17(1), 1–23.
- Malinić, J. (2013). Empatija i socijalno neprihvatljivo ponašanje. *Savremeni trendovi u psihologiji*, Novi Sad: Filozofskifakultet, 233–234.
- Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi: Što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Steele, J.L., Meredith, K.S. & Temple, C (1998). *Kooperativno učenje*. Beograd: Centar za interaktivnu pedagogiju
- Petermann, F. i Petermann, U. (2010). *Trening s agresivnom djecom*. Zagreb: Naklada Slap.
- Raboteg-Šarić, Z. (1995). *Psihologija altruizma: čuvstveni i spoznajni aspekti prosocijalnog ponašanja*. Zagreb: Alinea.
- Rahim, M. A. (1983). *Rahim organizational conflict inventories: Professional manual*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Reese, L.E., Vera, E.M., Thompson, K., Reyes, R. (2001). A qualitative investigation of perceptions of violence risk factors in low-income African American children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30(2), 161–71.
- Rot, N. (1999). *Psihologija grupa*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

The connection between cooperativeness, violent behaviour, and conflict management among students

Abstract: Various disputes may arise during the educational process, affecting teaching, activities, and the overall well-being of youth. The competitive society in which children grow up does not provide sufficient opportunities to practice and build collaboration. Cooperative or collaboration exercises allow youngsters to work together to accomplish a goal. It is believed that it is never too early to promote collaboration and conflict resolution abilities in students, as conflict resolution methods are an indicator of an individual's social competency. Adopted forms of conduct, particularly within them, are required for the individual's personal involvement in community activities and contact with other members. As can be seen, cooperative activity is vital for social elements of conduct, because being prepared for work activities with others benefits everyone. When discussing cooperation and conflict resolution, it is important to note that productive conflict resolution processes are akin to cooperative procedures, whilst destructive processes are similar to competitive processes. Given the foregoing, the goal of this paper was to determine whether student cooperativeness or cooperation in school is a significant predictor of successful conflict management and nonviolent behaviour, whereas the main problem of the work is to investigate the relationship between cooperativeness, conflict management, and violent behaviour. The study included students in the first, second, third, and fourth grades of Tuzla Canton high schools. This study involved 823 students. The subjects participated in the study ranged in age from 16 to 19 years. There are 403 male respondents and 420 female respondents, resulting in a percentage ratio of 48.96%:51.04%. The findings indicate that cooperativeness is a strong predictor of conflict management styles. Cooperativeness is associated with lower levels of violent conduct. There was a considerable variation in cooperativeness across genders. The aforementioned results that it is critical to encourage collaboration in the educational process since it aids in the achievement of goals, fosters the skills required for social behaviour, which is necessary for nonviolent conflict resolution, and promotes nonviolent behaviour among students in school.

Key words: cooperativeness, conflict management, nonviolent behaviour, students